Ka Hoku o ka Pakipika.

BUKE I. HONOLULU, OKATOBA 17, 1861. HELU 4.

Hoku o ka Pakipika.

He mele no Kawaikini.

Kiekie Maunaloa kahela i ka makani,
Huki iluna ka oiwi pali o Hualalai,
Oni mai Maunaloa me Kaliliikaua,
Na lae ohia makani o Kaiahiku, [haku,]
Hiolo ka leo o ka laau, nei ka leo o ka po-
Kawewe ka ua i ka pali o Hooilo,
Nakeke ku la i ka papa o Uwolehu,
Kai hakui lua lalo o Klauea,
Kai popoi mauka o keahi alaka,
Huli kakala ka nalu o Puaakanu,
Ke holo la i ka lala o Kahualoa,
I na kakua ale poi a la awaawa,
O kuu moana au i Wahinekapu,
Ka lipo naele ohia o Kaliu,
Kahea ka leo o ke kai kua mauna,
Ka ohia leo nui marka o ka pohakau,
E wawalo ana i mauna Kualoiloi,
He kai kuaau lehua ko Panaewa,
He ua kahiko hala ko Keaau,
Ke kahiko mai la i ka papa o Malio,
He ua kiawe lehua ko Hopoe,
Popohe i ka la ka pua wai Koolihilihi,
Wahine kahea manaikui lehua o Ohiaokalani,
Lani poi mai la uta o Oluea,
E huli mai ana ke ua me ka makani,
Owili ka ua kalae hala o Koolau,
Mama ke keiki ihai lauahea,
I holo aku e makaikai e nana ia Kalua,
E mahalo ana i ka nani o Kahooku,
Hooma mai i na papa lau ohia o Papalauahi,
Me na wahine i Kalaakamalama,
Kukuohi ka nahele o na Kiakaunu,
I na awala makani a ke puulena,
Malalo maluna ma ka lae lehua o Kuianalei,
I kui lima ia ka hala o Halaaniani,
He haili ano aloha ka la o Kukalaula,
Na ka noe ohu kolo o na Mauna,
I hu no a paa luna o na Kuahiwi,
Kaumaha lua i ka Hekuwawa,
Make maeele i ko anu a Kahooku,
Ua neki wale i ka ino o ka ua nahunahu,
I ka pilikia haiki a Kaauwea,
I ahona Omaolala i ka ua Awa.
I ka nui makemake ia e Kekuawahine,
I hoolana mai ke pua Ohelopapa o Kalua,
Ka puukiuki wai o Akanikolea,
I puapua mai ka nani o ua Mauna,
Hihia lua na lehua o Moeawakea,
Okalakala ka lae ohia o Kaunukupukupu,
He keiki kupueu kolohe na Hinaaimalama,
Ke wahi la i ke kuahu kapu a Lono,
Naha ka bihi pea-kapu o Poliokeawe,
O wa o hanini mai auanei Mokuaweoweo,
Ke hoale mai la e ale luna o Kaheawai,
Upai ka ehu makani o Puukoae i ka lai,
Kau me he iwa la pohaku o Hanalei i ka makani,
Ka hoohaha a na kuahiwi la i ka malie,
E apo nei ia luna o Huehue,
E hii nei ia Hainoa i ka makani,
A makani moe lehua ke hau ka hele Mauna,
Awiwi ka hele i ka uka o Haliukua,
Lili luna Poliahu i ka ua o noe,
He ua noe pau pili hau no Lilinoe,
Paa na hale ohu makani o Kukahauula,
I ka hoolale a ke kehau makani olalo,
I na hoe kauli a Kauamalana,
I paia maia a maloeloe ka hau o Lihue,
Lapuu kela i ka pua o ke Koolau,
I huli mai e apo ke anu o Kupakoili,
I pue aku a hala ka loa o Pohakuloa,
Hala ka auwea makani o Kapueuhi,
E hao mai ana ka ua, hao mai ka Omakawai a ka awaawa,
Hao mai la ke anu i ka uka o Kaelehao,
Hao ka moani i na lae makani o Puaenaena,
Hulei lua i ke kai na lae hala o Paiae,
Pipii ka ihu o Kumukahi i ka makani,
Wehewe pono ka lako i ke kai o Haena,
Kiekie Haupu, ke poo o na mauna,
Nani ka lala pali o Kaunuohua,
Ke kui ia mai la e Honokikiopua,
Hono na umauma pali o Malelewaa,
Ka oiwi hemolele o ke alo o ka pali,
Pahee ke alo pali o Haihala i ka makani,
Kupu no a kiekie ilnna o Mauna Loa,
Ka akelakela o na lehua o Kaana,
I ku ia mai ke iu me Papalauahi,
He like wale no ka hono o na kuahiwi,
Ke nana iho ia Maohelaia,
He nani ke kula pili o Kalaeloa,
Ka molalelale i apua Kalamaula,
I ka hoomea e ke kiu alani makani o Lehua,
Miki mai la ke kai a ke Kioea,
I ka lana no a ka pua Akulii.
Hoolale ke o a Kalailuahine,
E akahele oe e lawelawe malie,
E lana auanei ke kaha o Iloli,
I ka hoamahui ia e ke Kaeleloli,
Loli malie i ka lai ka ia o Kalaau—e,
A pa lehua noe ke kai o Hilia,
A Hilia au ike i ke lai o ke Kaao,
E lawe ana ka Ikioe makani olalo,
Makaukau ka hele a ka Waiolchia,
Aohe nana wale iho ia Luahinehaele,
I ka pau o ka manao ia Nininiwai,
Owai la kona kuleana o laila,
E i aku o Makuaakaahewahewa,
Aloha wale na lehua o Waiakolea,
E hehia nei e ke Kumumaomao,
Ka oio hele la i Kaliu—la,
Keiki hele la i ke kaha o Punakou—e,
O ka hookohu no kau a ka mea hale,
E kuhi ana no oe he oiaio,
Maanei kaua e ke aloha—e.

Honolulu, Oct. 12, 1861. S. LOHIAU.

Make Emoole.

Ka Hoku o ka Pakipika.—Aloha oe :

I ka la 17, o ka malama o Sepatemaba iho nei. Make emoole loa kekahi kaikamahine, opiopio ma Puueo uka. Oia o M. Waialeale. O ka nui o kona mau makahiki o ke ola ana 3 makahiki me na malama keu.

Ke kumu o kona make ana, i ke kakahiaka oia la no hele aku makou e kanu i kekahi hoahanau kahiko ma Hilo nei no, o Mei kona inoa. A i kona nalo ana hoi makou a hiki i ka hale o ua kaikamahine nei. ike aku no au ia ia aole mai. A i kou hoi ana mai a hiki i ko'u hale alaila, pauhia iho la ua kaikaikamahine i ka hiamoe nui loa, oia no kona mau kupuna. O Keluhi ke kupuna w. o Waha ke kupuna k, a iloko o kona puoho ana uwe iho la oia, a puoho ae la ka poe o loko me ka manao aku he uwe pololi, hanai aku i ka ai, aohe ai mai, hoohainu aku i ka wai, aohe inu. WILLIAM. PAAHAO.

Kalalau, Hilo, H. Sept. 26, 1861.

NO KA HOKU O KA PAKIPIKA.

HE KAAO.

O ka moolelo a kakou e olelo nei, he kaao no ia i hoomaka ia i ka makahiki 3,865, o ke ano nei, a penei ka hoomaka ana. Iloko o kekahi kulanakauhale hanohano o kekahi aupuni, e noho ana kekahi alii wahine, a o kana hana o ka hai i na mea hou, o ka hoonaauao i kona poe kanaka ma na kaao, a me na moolelo o na wahi e ae o ke ao nei, a me ko kela ao hoi.

I kekahi wa, ua hanau ua alii wahine nei i kekahi keiki, a he keiki maikai loa kona mau helehelena i ka nana ana, e oi ana i ka poe a pau ana i hanau mamua, a ua kauia maluna o kona poo he hoailona o kekahi malamala ma ke ao uli, a o kona aahu e uhi ana i kona ili, o na ale no ia o kekahi moana nui e popoi ana ma kona mau aoao a pau, a o na kukuna malamalama a o kona hoailona ma kona poo, hoomalamalama ae la oia i ke kino a pau o ua keiki nei, a he lua ole kona nani i ko ka poe a pau i hanau like me ia.

Mamua o kona hanau ana, mokuahana ae la kekahi o kona poe kahu me ka manao e hoopio i ke ola o ke keiki e hanau mai ana, a kuee iho la lakou, a lilo ae la i elua ohana e kue i ke ola o ke keiki e ai waiu ana. Huli ae la kekahi hapa o na kahu o ua keiki nei, a hoolilo ae la i kekahi keiki a ka hoahanau o ke alii wahine i hanai na lakou, a hoolaha ae la iloko o ke aupuni a pau, oia ke keiki alii ma ka hakahaka o ka mea i hanau mua ia mai, a hoino ae la i ka hanau mua, no ka makau o puka mai kana hana pono ole; no ka mea, o ka nui o na kahu o ua keiki la, he poe pono ole, (wahi a ka poe kue mai,) a e aoia auanei ke keiki alii i na mea ano ino, a pono ole hoi.

Nolaila, huli lokahi ae la lakou, a hoohui ae la ia lakou me ka poe "kuhikuhi puu one," o lakou hoi kekahi poe kiekie o ke aupuni, a he nui loa ka lakou poe haumana ma kela wahi keia wahi o ke aupuni a pau, a hoomaka ae la lakou e kue i ke ola o ka mea i hanau ia mai i alii, kukala aku la imua o na haumana a lakou, "Mai hookauwa oukou; a mai hanai, a mai hookipa hoi i ka mea i hanau iho nei i alii iloko o keia mau la, ma ko oukou wahi, ina hana oukou pela, e hookaawale ia oukou mai ka oihana kaula aku. O ka kakou hanai, he maikai no ia, a nani hoi, e like ana ko laua ano, a me ko laua kiekie; aka, o ka kakou alii he hanohano no ia, a ua hoonani ia oia e kona mau hoailona hanohano, oia hoi ke kii o kekahi holoholona, a me ke kii o kekahi mea holo ma ke kai, oia ka kakou alii, a e malama'ku oukou ia ia."

Oiai lakou e kukala ana pela, lohe ae la na kahu o ke keiki mua, a pono ole ko lakou manao, a hooikaika loa iho la lakou i mea e mau ai ke ola o ke 'lii a lakou e hanai ana, a hele kino iho lakou me ke 'lii no a lakou ia wahi aku, ia wahi aku o ke kulanakauhale alii, e hai ana i kana hana, a me kona ano hoi, a apo koke mai la ko ke kulanakauhale alii me ke kanalua ole, a lanakila iho la ua keiki alii nei, e oi ana imua o kona hoa i hanau pu ia mai; aka, ma na wahi kuaaina o ke aupuni, aole i lohe ia mai kona moolelo; no ka mea, aole pau kona kaahele ana i ke aupuni a pau.

I ka lua o na puni makahiki o ua mau keiki alii la, a i kekahi la nui; hookahakaha ae la laua iloko o ke kulanakauhale, e hoike ana ia laua iho imua o na kanaka a me na 'lii o ua aupuni la, a nui loa ka pioloke o ke kulanakauhale no laua; no ka mea, ua kue ka maikai o kekahi i kekahi, a ma ia la no hoi i hoomaka'i laua e kamailio pu, he maka no he maka. Pane mai la ke keiki muli i ka mua, penei:

Muli. E kuu kaikuaana, (wahi a ka muli) he la maikai loa keia o ko kaua halawai ana, no ka mea, ua kalae loa ka lani, aole hoi he ua; aka, ua lai loa ke kulanakauhale, ua lohe ia hoi ka leo o na manu, a ke moani mai nei ke ala o na pua, a ke holo nei na 'lii a me ka poe hanohano maluna o na kaa, a me na lio, a ke kahiko mai la na moku i ko lakou mau hae e kapalili maikai ana iloko o ke aheahe malie, a o kaua hoi ua lai ka hele ana; no ka mea, ua nui no hoi ka poe e makaikai mai ana, a ke lohe nei au i ka hipahipa huro ana o ke kulanakauhale, a me na mele lealea a na kaikamahine e mele mai ana no kaua, nolaila, ua lele ka hauli o ko'u manao i ka olioli no kaua i keia la. Aka hoi, ua nui ko'u kaumaha nou e kuu hoahanau no keia la olioli.

Mua. E kuu kaikaina aloha, heaha la ka mea e kaumaha'i kou manao no'u iloko o keia la maikai, oiai e hauoli ana ko ke kulanakauhale no kaua, a o keia la hoi he la laelae no ia, aole hoi i huna ia ka maka o ka la, i ka puka ana'e ma ka hikina?

Muli. E kuu kaikuaana, aole ka oe i lohe i ka olelo a kuu poe kahu i kukala'i iloko o na heiau o lakou i keia mau la i hala ae nei, e hai ana, ina i ike ia oe ma ko lakou wahi i noho ai, a ma kahi a lakou o hoomoana ana, he oiaio, e make ana oe?

Mua. E ke kaikaina! Aole au i lohe; aka, pomaikai au ia oe i keia la. Pela hoi e ike ia'i oe he hoahanau i ka la pilikia; no ka mea, ke hoike e mai nei oe i ka hana a ko poe kahu apiki, kahaha! Weliweli wale!! Kainoa hoi, he poe maikai ou kahu! Aole ka!! O ka hana iho la no ia a ke ino, o ka pepehi i ole e puka ae ka pulapula alii, akahi poe kahu o kou! O ke aha la ko'u hewa a lakou i olelo ai e make au? Ua kue anei au ia lakou, a i ole ia, ua lawe wale hoi i kekahi e ko lakou waihona a me ko lakou waiwai hoi?

Muli. Aole no ia mea ko lakou ohumu ana e make oe ma ko lakou wahi; aka, no ko lakou lohe ana, ua ao nui kou poe kahu ia oe ma na kaao a me na moolelo o kanaka, a ua lohe lakou ia oe, he 'lii puni mele oe a o kau hana ia e ao nei i na keiki opiopio, o ko kaua lahui, a he mea keia no lakou e poino ai, nolaila, ua lokahi ka manao o kuu poe kahu e make oe i kou wa opiopio, o nui ae auanei oe, a oi loa'ku ka hewa o kau hana i ko ka mua.

Mua. Pehea ko lakou manao ia oe? Aole anei o lakou huhu ia oe i keia wa no kau ao ana ia mea, a me kau hai ana mamua aku nei o kau hana no hoi ia, o ke kaao o ka moolelo o kanaka, o ka hai aku hoi i na mea hou, a me ke ao aku hoi i ka lahui ma ka mea e pomaikai ai ko lakou noho ana?

Muli. Aole o lakou huhu ia'u, he punahele loa au ia lakou. O na mea pono wale no anei ka'u e hana'i, aole o na mea hewa, nolaila e inaina lakou ia oe, a makemake ai ia'u.

Mua. Ke kahaha loa nei au i ko poe kahu, me ka hilinai ma ko'u poe iho; no ka mea, aole o lakou ohumu e make oe; aka, he makemake no lakou ia oe, e like me ko lakou makemake ia'u. Kainoa hoi e ahewa ana lakou ia oe i ko olelo ino ana i kekahi luna o ko'u poe kahu, aole ka! E apono ia ana no ka oe ia mea. He poe puni ahewa hoi. Heaha la hoi ka mea i makemake ai ia oe?

Muli. Eia ko lakou mea i makemake ai ia'u, o ko'u hai e ana o na mea pono wale no ko'u makemake, aole o na mea pono ole, e like me kau oihana o ke kukahekahe ma na kaao kahiko, a me na mele a ka poe kahiko i haku ai, a e lilo auanei ia mea i kumu [illegible] laila i makemake ai lakou e kiola ia oe iloko o ka lua hohonu i poino ai oe ilaila.

Mua. Ea! e ka hoahanau, o na kaao hea la, a me na mele hea hoi a'u i hai ai kai hewa, a lilo ia i kumu e make ai ka lahui? Ina o na kaao o na kupuna alii o'u i noho ai i na makahiki he tausani a oi ae, a i na hoi no na mele a'u i olioli ai mamua 'ku nei, aole o'u manao e pilikia ana ka lahui ilaila. No ka mea, ua noi ia mai kakou ilaila, aole e hahai ia lakou, a hoomahui i ka lakou hana ana, a ma kahi mau olelo o na kaao au i olelo ai ua pomaikai no ka lahui ilaila, a pela no na mele a ka poe kahiko, ua waiwai no kakou ilaila, iloko o na mele, he mau huaolelo i oleloia e kakou i keia wa, ua olelo ia no e ka poe kahiko, nolaila, aole o'u manao he kumu ia e poino ai ka lahui. A ma ka moolelo hea la i poino ai ka lahui ia'u?

Muli. Ka inoa no hoi ma ia mau mea no au i olelo ai, e manao ana ka oe ma ka mea hea? Ua makau ko'u poe i kau mau hana o nui loa aku auanei kou hoopunipuni, a me kou hoowalewale ana a lilo ia i mea e make nui ai na kino, a me na uhane, o ka lahuikanaka, nolaila, i makemake ole ai ko'u poe ia oe i keia wa, a mahope aku hoi, a oia la i lohe oe!

Mua. Kupanaha maoli ke ano e o ka manao o kou poe. Ma ka mea hea e pomaikai ai ka lahui? Aole anei ma ka hoonaauao ana ia lakou ma na mele, a me na moolelo o na kanaka kahiko i make mamua'ku o kakou? Aole anei o kakou hoopaa i na mele o kekahi Alii kahiko o ka Iseraela, me na moolelo hoi o na lahuikanaka a ke Akua i luku ai no ko lakou hewa? Ua make anei ka lahui nana i malama ia mea? A pehea hoi keia? Ke olelo nei hoi au i ka moolelo o ko kakou lahui, me ka hai aku hoi i ko lakou ano o ka noho ana i ke au kahiko, a me ka wahahee no e pili ana i ko lakou moolelo? Ua hewa anei ka mea hai? A i na hoi ua hewa au, ke olelo nei hoi au, ua oi loa aku oe. No ka mea, hoomaka no oe e hai i kau hana o kou hoomaka no ia i ke kuamuamu i kekahi o ko'u poe kauwa nana e malama nei ia'u, a wahahee pu mai no oe, olelo oe, o na mea oiaio wale no kau e olelo ai, aole o na mea pono ole. Pehea hoi keia, he pono no ka olelo ino ia oe, a me kou poe kahu?

Muli. Aole manao nui o ko'u poe kahu ma ia mea, no ka mea, ua apono ia mai no au e lakou ia wa a'u i olelo ai ia lakou i ka moolelo o kekahi o kau poe kauwa, aka, no ka nui no o ka poe pono e ao ana ia'u nolaila, ua lilo no ia mau olelo ino au i mea ole, aole no hoi e hoomanaoia ma keia hope aku. A no ka lehulehu loa o ka poe hewa i waena o kou mau kahu, nolaila, ua hoopailua ia oe, haumia no oe a haumia pu me kou poe.

Mua. Aole no oe e kupono ke noho pu kaua i ke ao nei, e aho no oe ke hoi iloko o ka Paredaiso i kahi o ka maikai loa, o hoopilikia ia auanei oe e ka moolelo o kanaka, a me na mele hoi, a me na moolelo o ke ao nei, no ka mea o ka makemake nui no ia o kou mau kahu o kou hemolele loa mamuli oe haumia ke noho pu kaua. No ka mea, o ka poe a pau i haumia e ka wahine, aole hookahi o lakou i pono, nolaila o oe a me kou poe kahu e hoi i Paredaiso i ka honua o ka hewa ole, no ka mea he ao hewa keia. A owau hoi a me ko'u poe kahu e noho no makou i ke ao nei.

Muli. Aole paha pono oia olelo au, no ka mea, ke olelo ino nei oe ia'u, a me ko'u poe, ina pela, e aho e pau na olelo kike o kaua, a ke kipaku mai nei hoi oe ia'u.', A o ko laua hoi no ia, e nana ana ia laua iho, a me na kahiko o laua. G. K.

(*Aole i pau.*)

HE MOOOLELO NO KALAEHINA.

Ma ka Helu 2 o ka "Hoku Pakipika," o ka la 3 Oct. Ua ike kakou i ka moolelo no ko Kalaepuni ikaika a me kona mau hana a hiki i kona make ana, aka, aole i oleloia malaila ko Kalaehina ikaika a me kana mau hana, ma keia Helu kakou e ike ai. Eia no.

* * * * * *

Mamuli o ko Kalaepuni make ana ma Kahoolawe, ua ike ia ka ikaika o Kalaehina kona kaikaina. I ka wa o Kalaepuni e noho ana ma ka noho Alii o Keawenuiaumi, kena aku la oia i na makaainana o kona a pau e hele i kauo waa ma Kapua, aia no kela wahi ma Kona Hema e pili ana me Kau. Hoouna pu aku la oia ia Kalaehina i luna maluna o kela mau kanaka ma ke ano hooponopono.

Alaila haawi aku la oia i ka hana ma na Okana, e like me ka nui o na waa a na kahuna i kalai ai. *Eia kana olelo.*

"E na makaainana o ko'u kaikuaana, ua hoouna ia mai nei au i luna maluna o oukou e hooponopono i ka hana, eia ua waa eono ke waiho nei, eono no hoi Okana, o ka Okana e hiki e ka waa i kai, alaila e lilo ia Okana ia mau kanaka a punahele na ke Alii na Kalaepuni, oia ka olelo i lohe oukou."

A pau ka olelo a ka luna, hoomakaukau na kanaka i ka waa a pau na hemahema; [illegible] aku la ka Okana mua i ke kauo i wa [illegible] waa a hiki ma Nawahanookui, he kipapali ana ia e huli pono ana iuka, eono iwilei ke kiekie. Ia manawa o ka waa i kauo ia mai ai, ua holo hewa ka waa a hookui i ua wahi kipapali ana nei, no ka mea, ua makaala ole ka mea *palewaa* e like me ke ano mau. Kauo mai no na waa hope a pau pu no ia wahi, pela a pau na waa eono i ka hookui i ua wahi kipapali ana nei; nolaila, i kapaia ai ka inoa o kela wahi, o "Naweahokui."

Ia manawa, noonoo ka luna a me na kanaka i mea e hiki ai, aole loaa ka mea e hiki ai, alaila haalele na kanaka i na waa mamuli o ka olelo a ka luna, hoi aku ua o Kalaehina me na kanaka a hiki i o Kalaepuni la ke alii, ninau mai ke alii, "Pehea ka oukou hana?" Olelo aku o Kalaehina, "Ua pono ole ka makou hana, ua paa na waa i kipapali ana, o na waa no a pau, aole he waa i hiki i kai, a hoi wale mai la no makou."

Ia manawa, wela ka inaina o ke alii i kona kaikaina. Olelo aku la o Kalaepuni, penei, "Ua hoouna aku nei au e nana oe i ka hana a na kanaka; aka, aole oe i hoolohe i ka'u olelo, nolaila ke hai aku nei au ia oe ano, e hele koke oe e imi i mea e hiki ai na waa, o be wale no, e noho no kanaka, a i hiki ole kela mau waa iloko o na la eha, e hoolilo au ia oe i kanaka no ka *Heiau.*"

Ia manawa, makau nui loa iho la kona kaikaina, noonoo iho la oia i manao nona ia la a po, mai ia po a wanaao, hele aku la oia a hiki ma na wahi i waiho ai na waa; a pau ko ia nei noho ana malaila, haalele keia ia wahi, hele ia nei a hiki ma Kau, hai aku la oia i kana olelo hoopunipuni, penei:

"O na kanaka a pau loa o Kau, e hele koke e kauo i na waa o ke alii, pela mai nei o Kalaepuni ia'u."

Ia manawa, makaukau koke na kanaka, a hiki ma kahi o na waa i waiho ai. Hapai pakahi na kanaka i na waa a pau a ma kahi pono, kaue aku la na kanaka a pau i na waa i kai, a lana iloko o ke kai; hoe ia elima waa ma ke kai a hiki i Keauhou, koe hookahi waa, me Kalaehina, hii hou aku la na kanaka i ka waa i koo, a me Kalaehina pu, ia manawa a na kanaka i hiki aku ai ma Kainaliu, e auamo mai ana o Kalaehina i ka waa ma kona ai e like me ka auamo ana i ke koo-koo ma ka ai o kekahi keiki opiopio, ia lawe ana a ia nei i ka waa a hiki ma alo o ke alii, ike mai la kona kaikuaana i ka oi loa o kona ikaika me ke amo ana.

Ma ia hope iho, he la hookahakaka ia no Kalaepuni, e akoakoa ana na mea a pau ia la. Ia manawa, hoike maopopo lea aku la o Kalaehina i kona ikaika imua o ka lehulehu a me ke alii pu. Lalau aku la oia hookahi waa o na waa i hiki mai imua o ke alii, a kiola aku la iloko o ke kai, e like me ke kiola ana o ka hua *Makeke.* Nana aku la keia, e kakaka wahie mai ana na aipuupuu a ke alii, lalau aku la oia hookahi pauku wahie ohia, a hahau iho la ma kona poo, lilo iho la ka ohia i mea ole.

No ka ike maopopo ana o kona kaikuaana i ka oi kelakela o kona ikaika. Olelo aku la oia, penei, "Ke olelo aku nei au ia oe, ua pomaikai kaua ma ko kaua ikaika ana. Lilo ae nei ia'u o Hawaii nei ma kou ikaika, e aho e holo oe e luku i na pua alii o Maui, i noho oe ma ka noho alii o Kamalalawalu."

Ae aku la o Kalaehina i ka olelo a kona kaikuaana, noho iho la keia a pau ke kapu Heiau ana, haalele iho la keia ia Hawaii, hooko koke keia i ka olelo a kona kaikuaana.

Ia ia nei i hiki ai ma Hana i Maui, he aha mokomoko na ke alii na Kamalalawalu, ma Kauiki, e akoakoa lehulehu ana na kanaka a pau o Hana; nana aku la o Kalaehina e ku ana ka "*puloulou kapu alii,*" ae aku la keia ma kahi kapu e like me ke ano mau o keia lahui, lalau aku la oia i ua mau puloulou nei, hoolilo iho la i mea ole iloko o kona lima; ia manawa, kuahaua ae la ke alii i ka lehulehu e pepehi ia Kalaehina.

Ia manawa, hoolilo iho la oia i keia lehulehu me he naonao la iloko o kona lima. Ia manawa, ike maopopo lea aku la o Kamalalawalu i ka ikaika o keia kanaka, ia po iho o ka hoouka kaua ana, mahuka aku la o Kamalalawalu a noho ma Waianapanapa, aia no ia luawai ma Honokalani i Hana, lilo ae la ia Kalaehina ka noho alii o Kamalalawalu.

Kui aku la ka lono o keia mau mea a puni na moku, mai Hawaii a Kauai. Lohe o Kapakohano, he kanaka ikaika no Kauai, oia ka mea i ku ma ka noho alii o Ola, ke alii mua ia ia Mokupuni. Makemake iho la oia e hakaka me Kalaehina.

Haalele koke oia ia Kauai, holo mai oia a hiki i Oahu nei, mai anei aku a hiki ma Honuaula i Maui, kau na waa ilaila, hele aku la keia mauka, a hiki ma Kipahulu, moe neia ma kauhale kamaaina. Ninau mai la kamaaina ia Kapakohano. "Mahea kau wahi hele? Mai hea mai nei oe?" Olelo aku la keia, "mai Kauai mai nei au, a e hele aku ana wau i ka makaikai ma Hana aku nei la a puni o Maui nei, hoi aku au." Olelo aku na kamaaina. "Minamina ino ko kanaka mai- [illegible] Kalaehina, e aho e hoi oe." Olelo aku o Kapakohano; "He huhu wale mai no ka ia i ka mea hele malie," olelo aku na kamaaina. "Ae, he huhu wale mai no, he oi kela o ke kanaka ikaika, ua nokeia e iala na'lii, a me kekahi poe a pau loa i ka make, aole i lohe ia ko Kamalalawalu wahi i noho ai i keia manawa." Ninau aku la keia i na kamaaina, "heaha kona ikaika a oukou i ike ai." Olelo aku la na kamaaina.

"Eia, ua hiki ia ia ke hubuki i na laau nui launa ole, o kona poo oia kahi e kaka ai kana wahie, ke lohi ka hana a na aipuupuu, ina e hiki mai i ka la koele, aole pane leo, nolaila, kau ka weli o kanaka, oia la i lohe oe," olelo aku la o Kapakohano, aole hoi ha he ikaika, he ikaika uhuki laau nui wale iho no, aole he ikaika e lanakila ai ma ka hakaka, ehia auanei au puupuu holo ia? Olelo hou aku na kamaaina.

"Aole oe e pakele, he ikaika auanei kela okanamai." Olelo hou aku keia i na kamaaina, ina e aa mai oia ia'u e hakaka, alaila lealea au.

Moe iho la o Kapakohano i ka hale kamaaina a ao ia po, hele aku la keia a hiki ma Kaiwiopele, ua alualu pu aku na kanaka o kahi aianei i moe ai, a me na kanaka e ae, no ka makemake e ike i ka ikaika o ua kanaka Kauai nei. I ka manawa o ua kanaka Kauai nei i hookokoke aku ai. i kahi a Kalaehina e noho mai ana, e mahiai mai ana na kanaka, ike mai la o Kalaehina i keia kanaka e hoea aku ana.

Olelo mai la o Kalaehina i kona manawa i ike mai ai i ka ia nei hele aku. "E nahae auanei! E nahae auanei!!" Aka, ke minamina nei na kanaka o Kalaehina i ka make o Kapakohano no ka hele ana aku i ka la koele (mahiai.)

I ka manawa a Kapakohano i hiki aku ai i kahi a na kanaka e mahiai ana, nana uku la keia, aole he pane mai, no ka mea, ua kau ke alii i kanawai, "aole e walaau na kanaka a pau ke koele."

No ka ano aehenehe o Kalaehina e hopu mai ia Kapakohano; e hooki aku ana o Kapakohano i ka hana a na kanaka. "Ua oki ka hana! Ua oki ka hana!! Pela iho la ka ka hana ana a na alii nui o Maui he paa ka waha, aole e kamailio, aole e kunou aku na kanaka, aole no paha he alii nui, me he makaainana la, i alii paha i ka ikaika halawai ole iho me kekahi ikaika e uhae ia ai ke aa."

Ia manawa, hopu koke mai ana o Kalaehina ia Kapakohano, paa iho la, e puliki paa aku ana o Kapakohano ia Kalaehina, paa loa, no ka mea, oia ka ia nei mea ike o ka puliki; *maluna malalo, maluna malalo* lauanei, a aneane pau ke aho o Kapakohano.

Ia manawa, hooikaika loa o Kapakohano i ka hooke i ka pali kahakai o Kaihalulu, no ka mea, o ake ana o Kapakohano e loaa ia kona mea e lanakila ai maluna o Kalaehina. A hiki laua nei maluna pono o ka pali kahakai o Kaihalulu, puliki paa loa aku ana o Kapakohano ia Kalaehina, haule pu laua nei iloko o ke kai; alaila, lanakila iho la o Kapakohano maluna o Kalaehina.

No ka mea, ua oleloia, ina e pulu ke kino o Kapakohano i ke kai, alaila oi loa kona lanakila

I ka manawa a na kanaka i ike ai na kaa laua nei i ka pali, manao mai la na kanaka ua make laua a elua; aka, i ka manawa aia nei i hoea aku ai mai ko ianei lanakila ana maluna o Kalaehina, ua lawe pu aku keia i ke a lalo o Kalaehina e hoike aku i na kanaka o Kalaehina, me ka olelo aku o Kapakohano. "Ua make aku nei ke alii o oukou, eia ke a ma kuu lima."

Kaohi mai la na kanaka o Hana ia Kapakohano e noho, aole oianei ae aku, hoi koke keia i Kauai. Ku hou o Kamalalawalu ma kona *noho alii* a hiki i kona make ana.

S. N. HALEOLE.

Honolulu, Okatoba 10, 1861.

Ke kumu o ka malamalama o ke Akua ia.

O ke Akua ka mea nana i kau aku na kumu o ka malamalama ma ka lani, ua holo aku ia malamalama me ka hoonee i kona mau kukuna, ma na welelau o ka honua, hoopuni iho la ia malamalama lawa a ka honua, aole wahi kaawale, ua hooiaio aku ka poe naauao ia mau mea a ke Akua i kau aku ai ma ka lani, nolaila, i kapa aku ai ke Akua i ka malamalama he ao, a kapa aku hoi i ka pouli he po. Hoomaopopo iho la na kanaka naauao me ka hoopili paa loa i ko lakou manao, no ka helu manawa me ka hele ana o ka la, mai ke kupono ana o ka la i ke awakea a hiki i ke aumoe, 24 hora ia, pela aku no mai ke aumoe aku a hiki i ke awakea 24 hora. Hoonee malie ae la ke Akua i ka hele ana o ka la, nolaila ka like loa o na mea a na kanaka naauao e hoopili aku ai ma ko lakou wati. Ina ua hana ke Akua i ka hele ana o ka la, e like la me ke kanaka e holo ana i ka lio, ka hele malie ma kauwahi, holo ikaika aku ma kauwahi, i na ua like ole ka wati ke hoopili aku.

Oiaio no ka malamalama io, a o ka mea e hele mai ana mahope o'u aole ia e okupe. Pela ka Iesu olelo, oia no ka malamalama io i olelo ia. Olelo hou oia. Ua hele mai nei a'u i ke ao nei i lama, i malamalama i noho ole na kanaka a pau i ka pouli ka poe a paulele mai ana ia'u, o ke ola, oia ka Iesu i olelo ai, iloko ona ke ola a o ua ola la ka malamalama no na kanaka a pau. Puka mai la ka malamalama aole i hookipa ka pouli iaia, no ka uhane o na kanaka e noho huikau ana ma ka honua nei keia malamalama nui, ua hoike akaka mai na luna olelo a me na kaula, no Iesu, a na ko ke ao nei i pepehi iaia.

Kapa aku o Iesu i kana poe haumana he malamalama, he kukui, he paakai, he poe hoike no kona make ana, ke ala hou ana ka pii ana i ka lani a me na mea like he nui wale.

O ka poe i ao ia ma na kula nui kekahi poe malamalama, ua ao ia i na ike hohonu e pono ai, pela o Iesu ua ao aku no i kana poe haumana a ike, kapa aku la no ia ia lakou he malamalama, pela na kumu ma na kula nui, ua ao aku i na keiki Hawaii, a ike a kapa aku no he malamalama, e nana kakou ia J. Kekela, A. Kaukau, S. Kauwealoha, J. W. Kaiwi, a pela aku. E ao aku ana i ka malamalama ma ko Nuuhiva pae aina, eia no ka mea kokoke o Rev. M. Kuaea, no Hauula e hoomalamalama ana ia poe. Pela no hoi o Binamu, ua hoomalamalama mai i keia pae aina me na kumu a pau e noho nei oia ano.

Nolaila, e kapa mai auanei na kumu a kakou, he malamalama kakou. No ke aha? Ua ao ia mai hoi kakou e lakou, ua ike, ua naauao, nolaila, ke ao aku nei kekahi poe, ke hana nei, ke hoopuka nei i ke akamai i loaa ia kakou. Ua ike maka ia keia mau hana, ke hoopuka nei na kanaka Hawaii i Nupepa hou, ma ka ike i ao ia mai e na kumu iloko o keia hapai ana i keia oihana, ua kaulana keia lahui kanaka, o keia aupuni, kaulana pu no hoi me na Misionari na kumu a kakou no ko lakou hoomalamalama ana mai i keia aina pouli, a ke hoakea loa ae nei na kanaka Hawaii ia malamalama, a hookui me ka malamalama o ka la. Ke olelo nei au, i na e kapa mai ana na kumu na makua o kakou i keia oihana he pelapela. Alia ia manao *e na makua.* A he ka! Ka malamalama a *oukou* i ao mai ai. A i hoa i ke kukui aole ka hahao ae malalo o ke poi, aka, ma kahi e kau ai ke kukui, i malamalama no loko o ka hale a pau. Ke olelo nei au aole ia he mea e kaulana loa ai *oukou*, o ka hahai aku o na makua ma na *kapuai* o ke Akua, pela makou e hahai aku ai ma ko oukou mau kapuai, e like me oukou e hana nei, pela no makou e hana nei ma ka pono.

(*Aole i pau.*)

J. K. KAUNAMANO.

Maemae, Honolulu, Oct. 5 1861.